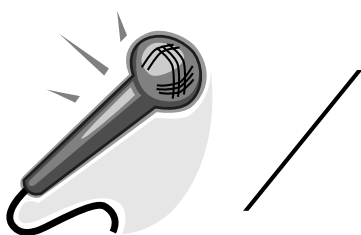
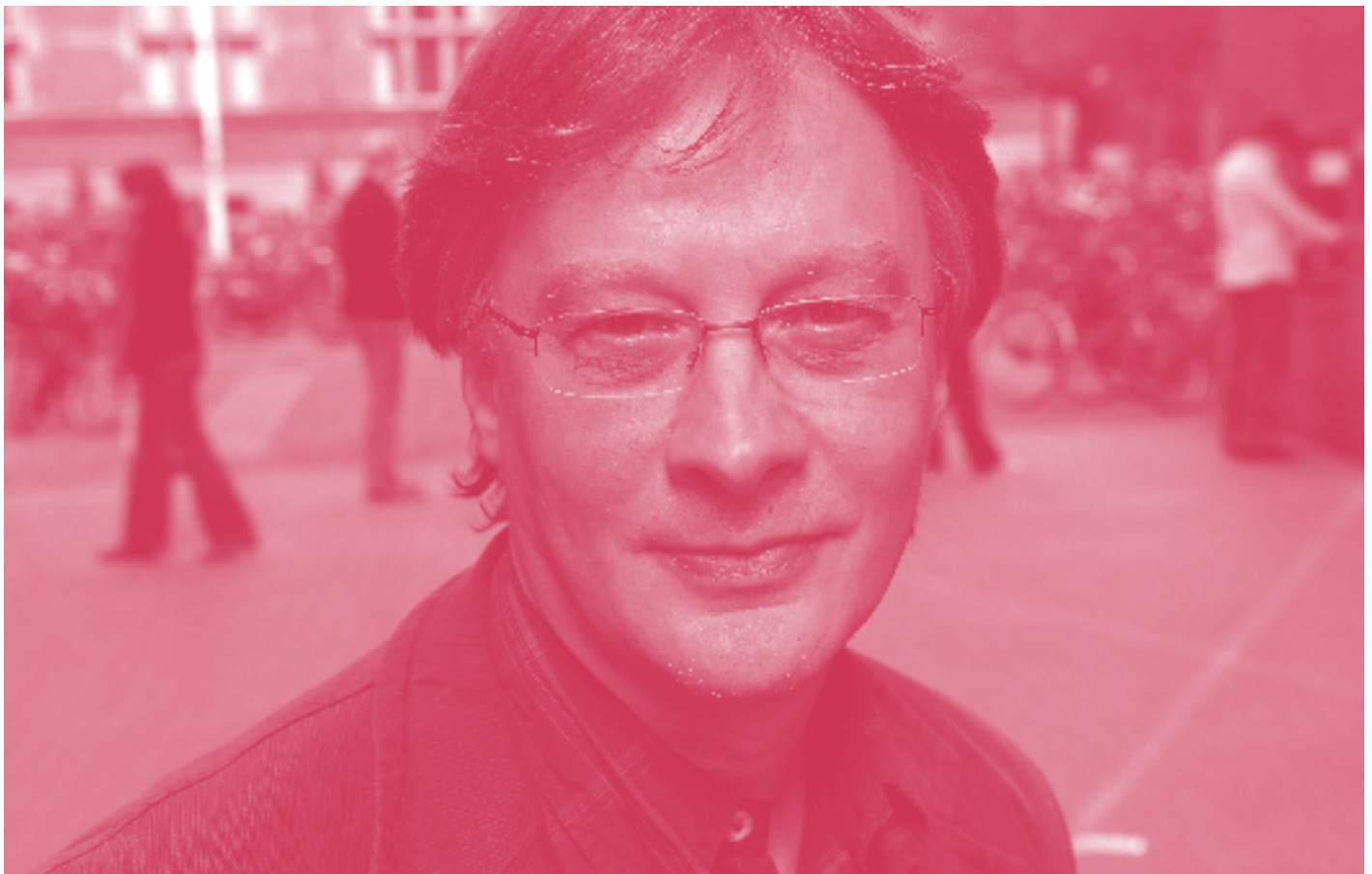

Big deals en faculty liaisons

Peter van Laarhoven is hoofd van de afdeling Informatievoorziening en Collectievorming van de UB Groningen, en mede verantwoordelijk voor de grote collectie elektronische tijdschriften die de bibliotheek haar gebruikers biedt. Pictogram praat met hem daarover, en over de rol van de vakreferent in het heden en de toekomst.

Waar het bij ons om gaat is het informatieaanbod, *supply of information*... 'Het onverminderde belang van de bibliotheek als organiseerder van selectie, inkoop en beschikbaarstelling van informatie', zo heb ik het eens omschreven. Bij informatie gaat het dan met name om betaalde informatie. Dat proberen we te organiseren, wat mij betreft voor de hele RUG.

Licenties

Bij het afsluiten van de grote licenties van tijdschriftenpakketten ondersteun ik samen met collega's RUG-Bibliotheecaris Alex Klugkist op de twee fronten waarop licenties worden bevochten: landelijk onderhandelen we samen met de andere universiteiten met de uitgevers, en tegelijkertijd zoeken we in het Groningse draagvlak voor de landelijke uitkomsten en coördineren

we de besluitvorming.

De hele ontwikkeling met licenties op elektronische tijdschriften kwam in een stroomversnelling toen de bibliotheken gingen nadenken over hoe we de ongebreidelde prijsstijging van de tijdschriften (20% per jaar was geen uitzondering) konden afremmen. In de zogenaamde *licensing principles* uit 1997 hebben we toen als gezamenlijke Nederlandse UB's ferm gezegd: tot hier en niet verder. Daar hebben we wereldwijd de publiciteit mee gehaald. We zeiden: we willen alles van jullie hebben en houden, maar geen prijsstijging meer betalen. Nou vooruit, dat laatste is niet echt gelukt...

Aan de andere kant waren uitgevers als Elsevier in de jaren negentig ook tegen de grenzen van hun mogelijkheden aangelopen. Ze verhoogden wel ieder jaar de prijzen, maar werden geconfronteerd met minstens zoveel opzeggingen, dus hun omzet steeg niet. Ook hun kosten daalden niet, omdat ze nog steeds veel gedrukte tijdschriften uitbrachten. Dus ook zij wilden dat wel doorbreken. Een van de probeersels om meer geld uit de markt te trekken was *pay-per-view*. In de droom van de uitgever zou de bibliotheek ertussenuit gaan: de uitgever doet meteen zaken met de wetenschapper, die liefst online een artikel opspoort en dat voor 20 dollar kan kopen. Elsevier heeft een groot pilotproject met Amerikaanse wetenschappers opgezet, met ook nog verschillende varianten van *pay-per-view*, maar de conclusie moet geweest zijn: dit wordt

'm niet. Pay-per-view kom je nog wel tegen als reserve-optie, maar uiteindelijk hebben de grote uitgevers ervoor gekozen om zaken te doen met de bibliotheken.

Big deals

Vanaf 2000 zijn toen eerst Elsevier, en later de andere grote uitgevers, met de zogeheten *big deals* gekomen, licenties op het complete tijdschriftenpakket van een uitgever. Doorgaans houdt een *big deal* in: de universiteiten krijgen online toegang tot alle tijdschriften van de uitgever, in ruil voor het handhaven van hun bestedingen bij de uitgever, plus een vaste prijsstijging over een reeks van jaren..

Inmiddels zijn de meeste *big deals* wel geaccepteerd, maar dat is niet zonder slag of stoot gegaan. We hadden als bibliotheken nogal onze nek uitgestoken. We onderhandelden met de uitgevers, met smalle marges, en moesten het resultaat zien te verkopen aan de lokale universitaire gemeenschap. We waren in zekere zin de plaatselijke agent van de uitgever geworden.

We hebben toen ook gemerkt dat wetenschappers zich in dezen nogal tegenstrijdig opstellen, zús zeggen en zó doen. Verontwaardigd roepen: Elsevier, schandel! Die lui draaien ons een poot uit! Daar moeten we paal en perk aan stellen! Maar wel in diezelfde tijdschriften blijven publiceren. Toen we in 2005 dreigden door te gaan met een uitgekleeft Elseviercontract werd er moord en brand geschreeuwd, dat die tijd-

schriften onmisbaar waren. Bij *open access* zie je iets vergelijkbaars: veel RUG-wetenschappers staan er sympathiek tegenover, maar blijven de publicatiekanalen kiezen die ze kennen. Daarbij leggen ze weinig bewustzijn aan de dag voor de kostenkant; die wordt immers door de bibliotheek betaald. Je kunt dat nog veralgemenen: onderzoek heeft keer op keer uitgewezen dat tijdschriften van commerciële uitgevers duurder zijn –soms veel duurder– dan tijdschriften van niet-commerciële uitgevers die in alle opzichten (omvang, kwaliteit, citaties, *impact*) vergelijkbaar zijn. Natuurlijk kennen we onze plaats en gaan we niet over de publicatiestrategie van de wetenschapper, maar aan bewustwording proberen we wel wat te doen.

'De Bibliotheek' staat voor een bepaalde functie voor de hele organisatie. Ze vertegenwoordigt het belang van de organisatie zo goed mogelijk naar buiten toe, in dit geval op een vrij harde markt van vraag en aanbod van informatie. Dat is soms ondankbaar werk, je doet het niet gauw goed. Maar je moet iets verder kijken. Er werd indertijd tegengeworpen dat de big deals ons met handen en voeten zouden binden, dat we bijvoorbeeld voor drie jaar eraan vast zaten en tussentijds geen tijdschriften meer konden opzeggen. Wij betoogden dan, onderbouwd met overzichten en zo: het aanbod is nu zo, en als we het niet aannemen komen we waarschijnlijk duurder uit, want veel valt er niet meer op te zeggen als je een verantwoorde

Peter van Laarhoven

"Ik ben geboren in Kaatsheuvel, 1954. Pastoor Kuijpersschool, misdienaar, acoliet, geloofsafval. Gymnasium alfa in Waalwijk, vader (van boerenzoon naar boekhouder), moeder (huisvrouw), drie zusters, oudste thuis.

Filosofie in Nijmegen gedaan, kandidaatsexamen, toen sociologie in Utrecht. Behoorlijk lang over gedaan, onder meer door studentassistent-schappen in het onderwijs, en toen ik in 1981 afstudeerde was ik van de *lost generation*. Ik heb eerst vervangende dienst gedaan, achttien maanden en 20 dagen, bij het CBS gegevens uit het archief halen voor een onderzoek dat nooit is doorgezet. Iedere dag vanuit Utrecht met de trein naar Voorburg.

Daarna viel solliciteren niet mee, teveel van alles wat in mijn profiel. Ik bleef op dagelijkse basis op het instituut in Utrecht komen, in de groep van hoogleraar economie Y.S. (Yo) Brenner. Een mijn afstudeervarianten was ook economie, ik heb daar zelfs nog een tweedegraads onder-

wijsbevoegdheid voor. Ik heb nog een paar keer een ZWO-aanvraag geschreven (ZWO stond voor Zuiver Wetenschappelijk Onderzoek, de voorloper van het huidige NWO), maar dat is niets geworden. In de tussentijd heb ik nog voor de Industriebond FNV, onder Ruud Vreeman, gewerkt aan een brochure over biotechnologie in de industrie.

Eind 1984 ben ik uit de goot van de werkloosheid gehaald door Jaap Dronkers, de onderwijs-socioloog. Eerst via hem en later, vanaf 1986, in Groningen bij het RION heb ik gewerkt aan contractonderzoek voor de SVO, Stichting voor Onderzoek van het Onderwijs.

Bij Jaap werkte ik aan schoolloopbaanrelementen in openbaar en bijzonder onderwijs in Nederland; goed voor de krant en diverse paperlezings, waaronder een in Chicago in 1987. In 1992 ik overgestapt naar de UB, als vakreferent sociale wetenschappen, waar later mijn licentietaken bijkwamen, en sinds 2006 het hoofdschap van de afdeling I&C."

tijdschriftenvoorziening wilt houden.

Wat hebben we in een jaar of tien bereikt? Een kolossaal informatieaanbod; als het gaat om tijdschriften is bijna alles online tegenwoordig, er zijn nog maar weinig witte plekken in het RUG-aanbod. Het is wel gepaard gegaan met hogere kosten, bepaalde uitgaven zijn inderdaad voor de RUG min of meer onmisbaar geworden. De kosten voor Elsevier alleen al gaan richting de een miljoen euro per jaar..

Tien jaar geleden hadden we bijna alleen maar print; veel dubbele abonnementen, en veel gewoon ook niet of niet meer. Nu hebben we bijna alles RUG-breed beschikbaar, we hebben ontdebeld, je kunt alles thuis raadplegen, en we hebben het bijna allemaal online.

Het niveau van de dienstverlening is in dat opzicht de afgelopen tien jaar enorm gestegen. In mijn tijd had een hoogleraar een studentassistent voor een dag in de week, die niks anders deed dan achter literatuur aanzitten, fotokopieën maken, IBL-aanvragen doen enzovoort. Nu heb je supersnelle netwerken met compacte pdf's die een wetenschapper zelf uit kan printen.

In feite is er dus in de organisatie tijd en geld uitgespaard omdat je onderzoeker –en ook als student trouwens- veel makkelijker en sneller aan je informatie kunt komen. Maar als ik dat opmerk, doe ik eigenlijk precies wat de CEO van Elsevier Science al tien jaar geleden betoogde: leg ze maar uit dat ze op andere plekken geld besparen. 't Is niet anders.

Oudere jaargangen

Wat licenties op lopende tijdschriften betreft zijn we zo'n beetje klaar. Er zijn bijna geen witte plekken meer. Wat er in de nabije toekomst nog staat aan te komen, is dat we alle zogenaamde archieven, de oudere jaargangen van tijdschriften vanaf het allereerste begin totdat ze digitaal uitkwamen (doorgaans tot ergens tussen 1995 en 2000), ook wel online zullen binnenhalen. Bijna alle uitgevers zijn met retrodigitalisering bezig en bieden ons de archiefjaargangen aan voor een afkoopbedrag. Dat is best wrang, want die jaargangen hebben we in gedrukte vorm al betaald, plus dat we grote kosten hebben gemaakt om ze te binden en decennia, soms zelfs eeuwen, op te slaan.

Daar hoort een interessante discussie bij: is er in wetenschappelijke instellingen überhaupt nog interesse in ouder artikelenmateriaal? Je moet dan als bibliotheek vooruit durven kijken, durven experimenteren. Op een gegeven moment kwam er een belangrijk archievenaanbod, JSTOR uit de Verenigde Staten, toptijdschrijf-

Content, content en nog eens content!

ten van veelal *scholarly societies*. Dat gaf wel reacties als: kom op, wie leest dat oude spul nu nog? The American Journal of Sociology uit 1895 of de American Economic Review uit 1911, leuk, maar die staan hier allemaal al in de kast. We hebben toen één setje binnengehaald bij wijze van proef, en inmiddels hebben we alles en het wordt ont-zet-tend veel geraadpleegd. Honderdduizenden keren per jaar. Dat wordt mede bevorderd doordat je vanuit de literatuurverwijzingen in een online artikel weer kunt doorlinken naar oudere artikelen.

Als het aan mij ligt halen we de 'archieven' zoveel mogelijk binnen als wisselgeld bij de onderhandelingen, als we een meerjarencontract bij een grote uitgever willen verlengen... Zo'n uitgever is gericht op omzet en heeft bijna alleen maar vaste kosten. Die wil dus liever nog iets extra geven, wat ze nog ergens op de plank hebben liggen, dan iets van de prijs afdoen. Zo hebben we landelijk bij de vorige contractverlenging met Elsevier alle archieven in één keer in de deal betrokken. Een toegift in natura, noem ik dat maar.

Meer dan tijdschriften

We hebben het nu de hele tijd gehad over tijdschriften, en die worden door wetenschappers

ook echt beschouwd als de bron van informatie. Daar hebben we dus ook heel veel geld op vastgelegd, en dat dreigt steeds ten koste te gaan van je uitgaven op andere gebieden, vooral van boeken. Dat is een probleem dat in alle universitaire bibliotheken speelt. In Groningen zijn we er altijd in geslaagd het afkalven van de boekenbudgetten goeddeels af te remmen, doordat we in Groningen twee complementaire financieringsbronnen hebben: de facultaire budgetten en het collectievormingsbudget bij de UB, en door er bewust naar te streven de boekenbudgetten op peil te houden.

Als ik nu een geciteerd boek tegenkom uit de jaren tachtig en ik kijk in de Catalogus, is het altijd bij de RUG aanwezig. Het wereldwijde boekenaanbod is bepaald niet kleiner geworden, dus dat halen we nu niet meer, maar ik ben nog steeds wel trots op wat we weten te realiseren.

E-books

Wij gebruiken de term e-book voor het equivalent van een e-journal. Daar zijn we nu mee aan het experimenteren. Je moet daarbij denken aan een boek in *full text* op je beeldscherm, net als een tijdschrift. Technisch is daar weinig discussie over, hooguit over de vraag: wil je echt pdf, een getrouwe kopie van een gedrukte equivalent, of heb je het liever in HTML, zodat je het kunt verrijken met links, animaties et cetera?

Wat nog wel volop in beweging is zijn de businessmodellen waarmee e-books aangeboden worden; de uitgevers willen hun oplagen niet zien instorten. Een e-bookversie binnenhalen van een boek dat specialistisch is en door één persoon wordt gelezen, is onzin. Meestal ben je meer geld kwijt en het leest minder plezierig. E-books liggen meer voor de hand in een onderwijssetting: meervoudig gebruik, altijd beschikbaar, en een docent kan in Nestor linken naar een hoofdstuk, een passage of een specifieke tabel of grafiek.

Wat we nu aan e-books hebben zijn een paar kleine sets die we bij wijze van proef bij verschillende uitgevers met verschillende formules hebben aangeschaft. Daar doen we nu ervaring mee op. We hebben het experiment iets ingedamd door ons te concentreren op de psychologie.

'Mijn mensen'

Mijn afdeling is de afdeling van de vakreferenten. Een vakreferent is een informatie- en collectiespecialist met een academische opleiding en –jawel– habitus. Een goede vakreferent is een generalist, liefst met ervaring buiten de bibliotheek. We hebben mensen die hun onder-

zoekssporen wel verdiend hebben, waaronder enkele gepromoveerden, maar ook collega's met dubbele studierichtingen, en dat is een sterk punt. Een vakreferent combineert kennis van en ervaring met wetenschapsbeoefening met kennis van het informatieaanbod en de informatievoorziening.

De rol die we vervullen is al lang niet meer alleen die van collectievormer van boeken, maar meer en meer die van expert en adviseur, binnen en buiten de UB. We gaan na wat de literatuurbehoefte is binnen de verschillende disciplines van de universiteit. We testen en evalueren informatiebronnen, leveren uitgevers feedback over wat er beter kan en moet, we zijn actief in de instructie en andere vormen van toepassing van informatiebronnen in onderwijs en onderzoek, dragen bij aan de registratie en de 'ranking' van de onderzoeksoutput van de RUG, verzamelen en analyseren managementinformatie over het gebruik van de collecties, helpen

om de ellende rond de Readerregeling hanteerbaar te maken, werken aan het Schrijfcentrum, adviseren t.b.v. het Kennisdebat, via publicaties en weblogs dragen we bij aan attentering en opinievorming, enzovoort. En zodanig leveren we ook individueel maatwerk: een beginnende aio zou gebaat kunnen zijn bij een persoonlijk zoekadvies van een vakreferent.

Ik zou graag zien dat we als vakreferenten nog meer naar buiten kunnen treden. Bij de UB werken we nogal achter de schermen. Bij diverse faculteiten zijn de laatste jaren ook informatiespecialisten aangesteld, maar de samenhang laat te wensen over. De functie die ik graag sterker ontwikkeld zou zien is die van *faculty liaison*: samenwerking met en ondersteuning van de wetenschappelijke staf in een bepaalde discipline of faculteit, Dan kunnen de wetenschappers zich concentreren op waar zij uiteindelijk op afgerekend worden: onderwijs en onderzoek. Daarbij heb ik teams voor ogen

van bibliotheekmedewerkers met verschillende soorten en niveaus van expertise die samenwerken en een faculteit of discipline bedienen.

Ondankbaar werk

Werken bij de UB is binnen de RUG soms ondankbaar werk. We behartigen, vooral naar buiten toe en in landelijke samenwerking, de informatiebelangen van de RUG, maar intern wordt dat maar in beperkte mate waargenomen. Wetenschappelijk medewerkers (studenten hebben dat veel minder) zijn enorm gehecht aan de faculteitsbibliotheek, hun buurtsuper zoals je dat oneerbiedig zou kunnen noemen, maar ze realiseren zich onvoldoende dat er achter de spullen in de schappen van zo'n buurtsuper goedlopende aanvoerlijnen zitten, waarmee we ook de prijzen hebben weten te drukken. Zo'n voorziening in de buurt moet er trouwens wel zijn! Het is belangrijk dat men ervan op aan kan: die dienst is er voor ons.

Maar we behartigen ook standaarden en belangen die groter zijn dan wat op lokaal niveau gebeurt. En dat wordt maar ten dele waargenomen, en daarmee dikwijls ondergewaardeerd. Je moet daarom een zeker gevoel van missie hebben en daar stug aan doorwerken. Ik hoop van harte dat de verschotting in de bibliotheekorganisatie van de RUG binnenkort tot het verleden behoort.

Content, content en nog eens content.

Is er een toekomst voor de wetenschappelijke bibliotheek? Reken maar. Neem alleen de enorme berg 'content', zoals dat wel heet: een kwalitatief hoogstaand informatieaanbod. Ik zie niet snel gebeuren dat de inkoop- en selectiefunctie wegvallen. De RUG geeft ca vijf miljoen per jaar uit aan zijn collecties, en als we dat niet meer zouden doen, zou men heel snel merken dat de kreet 'Alles is toch al via Google beschikbaar' een loze kreet is! ❏

- Prijsverschillen tussen tijdschriften van commerciële en niet-commerciële uitgevers:
<http://ienc.weblog.ub.rug.nl/?s=bergstrom>
- Gebruiksgegevens van elektronische informatiebronnen bij de RUG:
<http://sgavot.ub.rug.nl.proxy-ub.rug.nl>
- Het weblog van de afdeling Informatievoorziening & Collectievorming:
<http://ienc.weblog.ub.rug.nl>
- De Digitale Vitrine, waar de vakreferenten selectief bijzondere boekaanwinsten aankondigen:
<http://vitrine.weblog.ub.rug.nl>